Il-Ħuttafa

Il-magażin ta' Klabb Ħuttaf

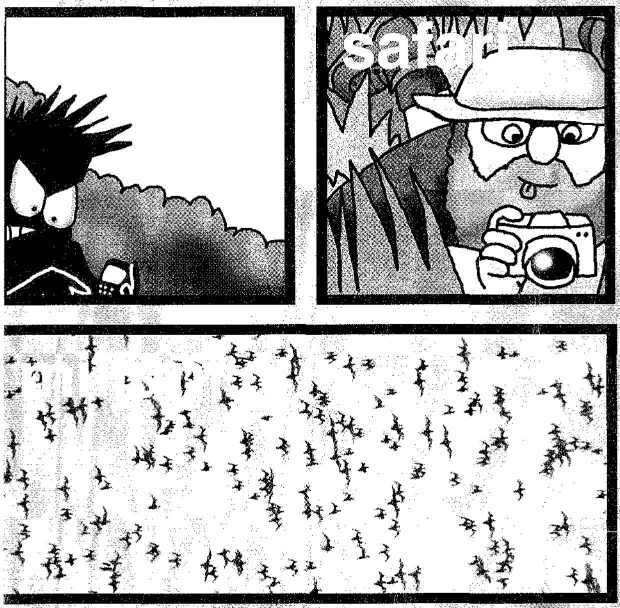

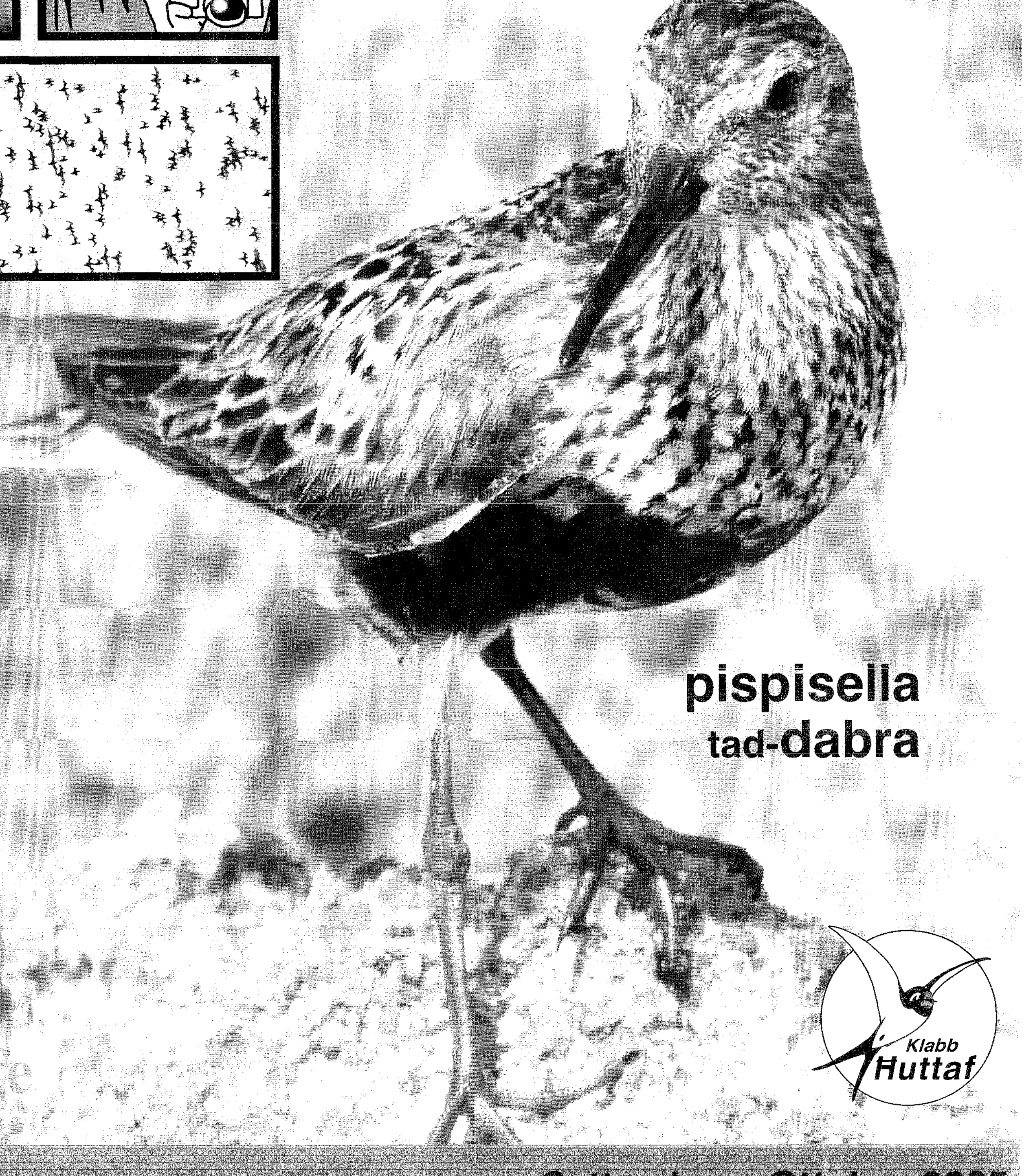

pispisella tad-dabra

Klabb Ħuttaf

Numru 70 Settembru - Ottubru 2005

x'għandna?

editorjal	2
Aħbarijiet	3
X'għandna mid-dinja?	4
X'se Naraw?	5
Attività	6
Ittra	6
Kompetizzjoni	6
Gallerija	7
Falko	8
Tgħid Tort Tagħna?	9
Sibtha fix-Xibka	10
Daħħal membru	10
Borneo	11
Malta Gżira	12

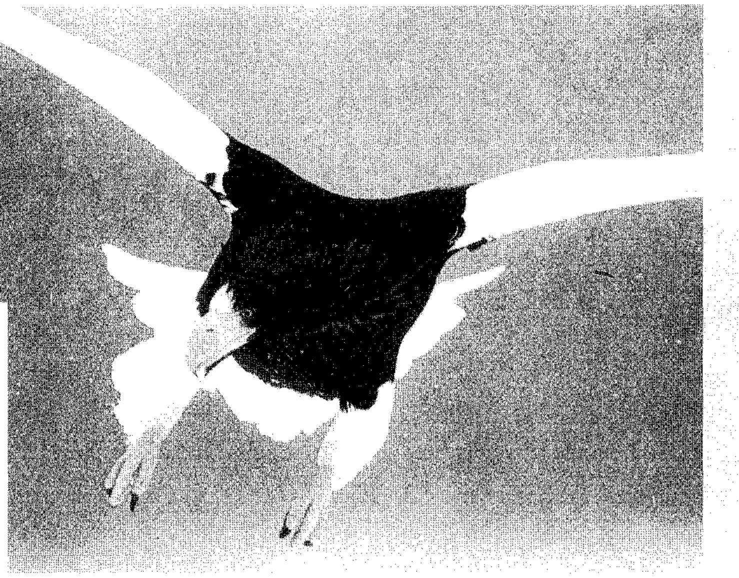

Haw' ħbieb!

Ftit ilu mort safari. Ilbist kappell, dendilt il-kamera m'għonqi u tlaqt. Le, mhux il-Borneo, bħalma marret Alison (pġ 11). Jien ħriġt biss sal-ġnien!

Safari fil-ġnien?!?!?!

Mela x'hiex. U ċappst siegħa hemm u ħadt xi 50 ritratt! Orangutans ma rajtx, imma gremxul, wiżgħa, naħal, żnażan, nemel, brimb, xini (= ċentupied), ġurati, friefet, ħnieżer l-art, nannakoli, ħanfus, seffud, spalluti u baħrijiet rajt. Ta' dawk qgħadt nieħu r-ritratti. Tiskanta fi ftit metri ġnien kemm issib ħajja. Basta żżommu kif suppost.

Il-ġonna huma importanti għan-natura, u b'xortih min għandu ġnien mad-dar. Il-ġnien tad-dar jien narah qisu rigal żgħir li nagħtu lura lin-natura biex inpattu ftit għall-art li fuqha nbniet id-dar tagħna.

Ġnien kbir mhux bilfors aħjar minn ġnien żgħir. Naturalment ġnien kbir tista' tibdlu f'riserva naturali żgħira. Imma li jiswa fi ġnien mhux id-daqs, imma kif tittrattah. Kif kitbilna Nimrod (pġ 6), fi ġnien naturali tista' ssib affarijiet li jiskantawk. Min għandu manija biex il-ħamrija jikxifha u jiknisha minn kull werqa niexfa ma tantx se jgawdi natura. Għan-natura trid tħalli mqar rokna waħda mhux maħduma, fejn jistgħu jikbru l-fjuri selvaġġi. Jekk tħalli xi żewġ ġebliet kbar jafu jidħlu jistkennu taħthom il-gremxul jew il-ħanżir l-art. U jekk ikollok xi dixx ħażin, deffsu fil-ħamrija, roxxlu ftit ħamrija fil-qiegħ u imliħ bi ftit ilma. Ħallih joqgħod u wara ftit ġranet mur ara tarax xi dudu jgħum.

Hemm ħafna tricks fuq kif tibdel il-ġardina f'ġenna ta' l-art żgħira. Xi darba ngħidhomlkom kollha ;o)

Ee bilħaqq! Dakinhar tas-safari rajt ukoll debba tax-xitan. Tafu x'inhi? Morru pġ 6...

Victor Falzon L-Editur

Il-**pispisella tad-dabra** (dunlin) hija waħda mill-għasafar tax-xtut. B'dak il-munqar twil il-pispisella tħaffer u tgħawwar fit-tajn u fir-ramel taħt l-ilma u ttella' d-dud u ħniex li ssib jgħixu hemm. Il-pispisella tidher spiss l-Għadira, għax huwa ambjent tajjeb għaliha. Dik id-dabra sewda ma' żaqqha tisparixxi fix-xitwa, u ssir... pispisella tad-dabra bla dabra!

kumitat klabb ħuttaf

Jason Aloisio, Norman Chetcuti, Desirée Falzon, Sylvia Falzon, Victor Falzon, Mariangela Meli, Justin Vassallo

indirizz BirdLife Malta, 57/28 Triq Rigord, Ta' Xbiex MSD 12
tel 21347646 feks 21343239 imejl info@birdlifemalta.org
websajt www.birdlifemalta.org
imejl tal-magażin il-huttafa@birdlifemalta.org

Sakemm mhux speċifikat mod ieħor, l-isem BirdLife f'dal-magażin jirreferi għal BirdLife Malta. Materjal mill-magażin jista' jiġi kkupjat basta mhux għal skop kummerċjali, u basta jissemma' isem il-magażin u tintbagħat lill-BirdLife kopja tal-materjal fejn ġie kkupjat.

Publikazzjoni: BirdLife Malta, Ottubru 2005
Disinn u produzzjoni: Victor Falzon
Faċċata: Pispisella tad-dabra, ritratt ta' Juan Ellul Pirotta
Qoxra ta' wara: Il-Gżejjer Maltin, ritratt minn satellita
Films: Pixel Services. Stampat: Poulton's Print Shop

Klabb Ħuttaf huwa t-taqsima ta' BirdLife Malta għall-membri ta' taħt it-18. Norganizzaw ħarġiet fil-kampanja, żjarat f'riservi naturali, u nagħmlu xogħol ambjentali. Noħorġu l-magażin *Il-Ħuttafa* kull xahar ejn għall-membri, u nagħmlu ħendawts u logħob għal waqt xi attivitajiet. Sħubija fi Klabb Ħuttaf hija Lm3 fis-sena.

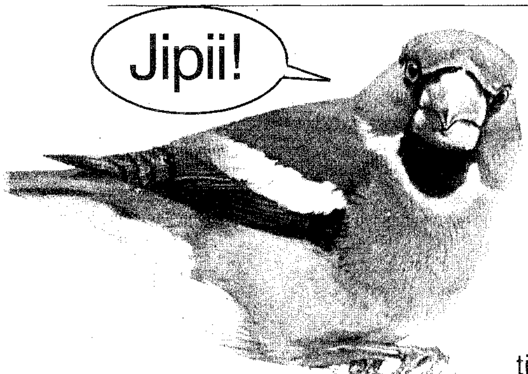

taż-żebbuġ
hawfinch

L-għasafar ta' l-għana jgħannu bil-ferħ!

Aħbar tajba! Il-liġi li tipproteġi l-għasafar se ssir aħjar.

Suppost li jinqata' l-insib għall-għasafar ta' l-għana fi Frar, f'Marzu u f'April. Dan ifisser li fir-rebbiegħa l-għasafar ta' l-għana bħal sponsuni u ġojjini ħa jkunu jistgħu jiġu Malta bla ma jfixkilhom ħadd.

Dan ifisser ukoll li jekk xi par minnhom jitħajru jbejtu hawn Malta, mhux ħa jkun hemm iktar il-periklu li jaqbduhom in-nassaba u jisfrattawlhom familja.

Il-ħasra hi li mbagħad f'Ottubru jerġa' jitfaċċa l-periklu, għax jiftaħ l-istaġun għall-insib ta' dawn l-għasafar.

Imma tliet snin oħra l-affarijiet ħa jkomplu jsiru aħjar, għax fl-1 Jannar 2009 l-insib irid jinqata' KOLLU u matul is-sena KOLLHA.

Nistennew bil-ħerqa li jgħaddu d-39 xahar li baqa'!

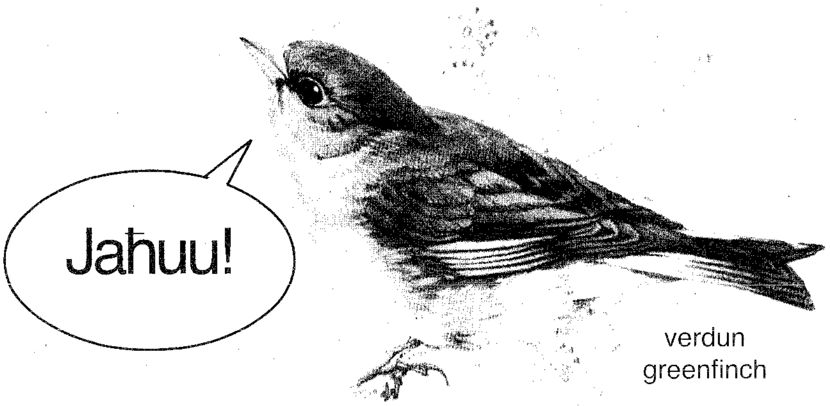

verdun
greenfinch

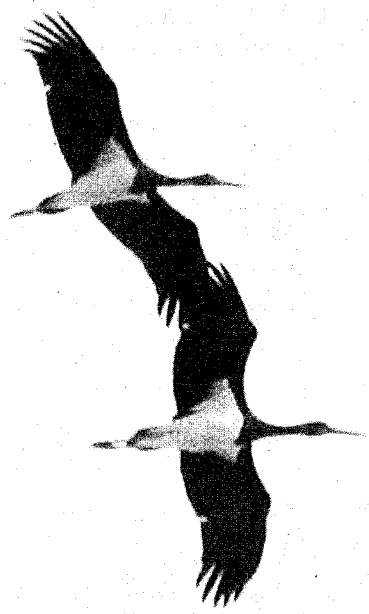

Spettaklu...

Dar-ritratt sabiħ ħadu l-ħabib tagħna Juan Ellul Pirotta, membru tal-Klabb, waqt li kien berdwoċing il-Buskett fil-25 Settembru 2005. Dawn huma **ċikonji suwed** (black stork *Ciconia nigra*), tnejn minn tlieta li raw il-berdwoċers tal-BirdLife dakinhar.

Kull berdwoċer jogħxa jara ċikonja sewda, għax hija għasfur kbir u majestuż, u hija wkoll rari ħafna.

Aħna nisperaw li dawn it-tliet tajriet irnexxielhom ipassu u jaslu l-Afrika b'wiċċ il-ġid, u li ma sparalhom ħadd. Hawn eluf ta' kaċċaturi mxenqin biex ikollhom ċikonja mal-kollezzjoni ta' kadavri ta' għasafar fil-vetrina.

ESSEMMESSEMISSJONI!

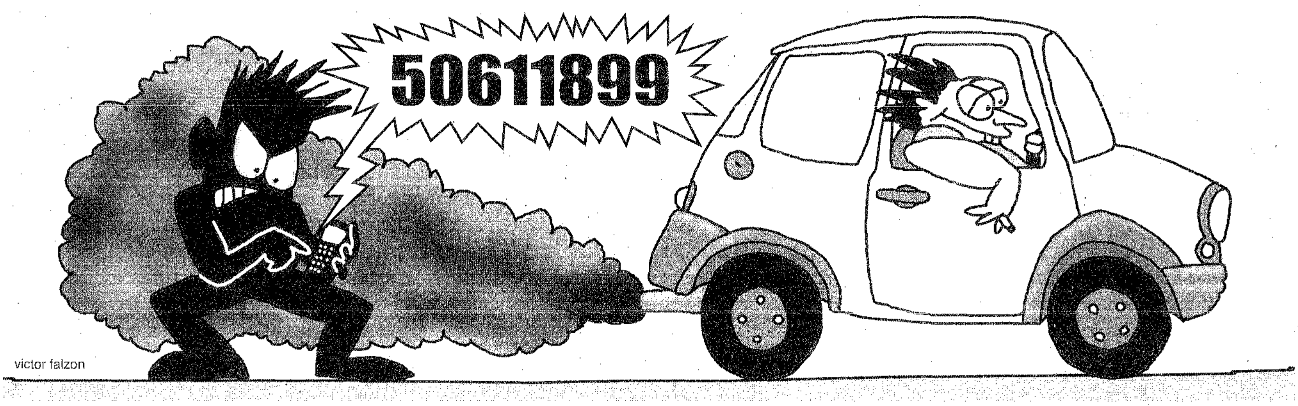

Forsi għax aħna l-Maltin irridu veru l-arja nadifa! Jew forsi għax inħobbu nukżaw lil xulxin! Hi x'inhi r-raġuni, dis-sistema ġdida li tibgħat SMS biex tirrapporta karozzi jdaħħnu tidher li qed taħdem. F'inqas minn xahar intbagħtu 15,000 SMS (= iktar minn 500 messaġġ kuljum!). Bis-saħħa ta' dawn ir-rapporti s'issa diġà kien hemm 200 karozza li kellhom isewwu l-magna biex ma tibqax iddaħħan.

Lemuretti!

Fuq Madagascar jgħixu l-lemuri, annimali tas-siġar li jiġu mix-xadini. Hemm diversi speċi ta' lemuri, hemm minnhom kbar daqs qattus, oħrajn żgħar daqs ġurdien. Il-lemuri jgħixu kollha f'Madagascar, gżira kbira fix-xlokk ta' l-Afrika. Jekk rajtu l-film kartuns li ħareġ dan l-aħħar jismu Madagascar, għandkom taraw skoss lemuri.

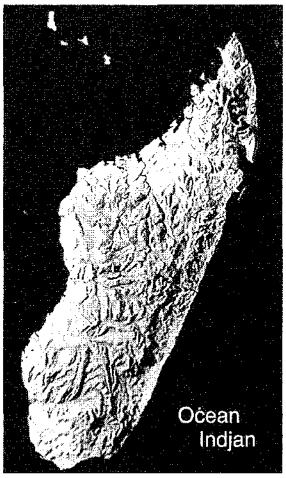

Dan l-aħħar, l-istudjużi sabu żewġ speċi ġodda ta' lemuri. Wieħed huwa n-**northern giant mouse lemur** *Mirza zaza* (ritratt ta' fuq), imma mhux billi "giant" għax xorta daqs skwiril kull ma fih, u għandu denb twil u sufi wkoll!

L-ieħor huwa l-**Goodman's mouse lemur** *Microcebus lehilahytsara* (ritratt t'isfel), li huwa ftit ikbar minn ġurdien, b'widnejn żgħar u faxx ċar fuq imnieħru. Cuddly hux!!

B'hekk it-total ta' speċi ta' lemuri issa huwa 49. B'xorti ħażina, Madagascar tilfet ħafna mill-foresti li kellha, u mal-foresti għosfru wkoll ħafna speċi ta' lemuri. X'ħasra hux.

Qed imutulna kollha

Fid-dinja jeżistu mill-inqas 5743 speċi ta' amfibji. Terz minnhom qegħdin f'periklu li jinqerdu. F'dawn l-aħħar 25 sena ntilfu 122 speċi. X'qed jiġri? Għaliex qed jispiċċaw l-amfibji? Hemm sitt raġunijiet prinċipali:

QERDA TA' ĦABITAT. Meta jinqered l-ambjent ta' l-amfibji, l-amfibji jmutu.

BDIL FIL-KLIMA. It-temp qed jisħon u dan jaffettwa l-amfibji, li huma sensittivi ħafna għal bdil fl-umdità.

TNIĠĠIS TA' L-ILMA. Ħafna kimika velenuża li tintuża fir-raba' u fil-fabriki tispiċċa fix-xmajjar u fl-għadajjar, fejn jgħixu ħafna amfibji.

MARD. Marda misterjuża qed tattakka u toqtol ħafna żrinġijiet.

ANNIMALI ALJENI. Meta jiddaħħal annimal ġdid minn art oħra, spiss jagħmel ħerba mill-fawna tal-post. L-amfibji huma fost dawn il-vittmi.

QBID ESAĠERAT. Qed jinqabdu wisq amfibji, kemm għall-ikel kif ukoll għall-kollezzjonijiet u żuwijiet.

Indunajtu li 5 minn dawn ir-raġunijiet huma tort tal-bniedem?

400 passiġġiera goffi!

Fil-Kenya (fl-Afrika) bħalissa għaddej proġett ftit goff. Qed iġorru 400 iljunfant!

Dawn l-iljunfanti s'issa kienu qed jgħixu fir-riserva Shimba Hills. Imma dal-post żgħir wisq għal numru daqshekk kbir. Għalhekk il-gvern iddeċieda li jaqbadhom u joħodhom fi Tsavo East National Park, li huwa ħafna ikbar.

Imma mhux lakemm tgħid "taqbadhom"! Dawn mhumiex xi iljunfanti taċ-ċirklu, li jaqbdu denb xulxin u jimxu ringiela bħal tfal bravi ta' l-iskola! Dawn huma annimali selvaġġi li qatt ma ħallew bniedem jersaq lejhom.

Għalhekk l-ewwel qegħdin iraqqduhom billi jisparawlhom titqiba bil-loppju. Imbagħad kull iljunfant jgħabbuh bi krejn fuq trakk. L-iljunfant inzerta l-ikbar u l-itqal annimal ta' l-art li jeżisti. Imbagħad jibda vjaġġ ta' 8 sigħat u 350km (qisu minn Malta sal-Libja).

Il-proġett ser jiswa iktar minn miljun lira, u se jdum għaddej tmien xhur.

Aħna nawguraw suċċess lil dan il-proġett, u nawguraw futur iktar komdu għall-iljunfanti fid-dar il-ġdida tagħhom.

X'se naraw?

Jason Aloisio jgħidilna kif naraw u nagħrfu xi għasafar li jkunu magħna f'daż-żmien tas-sena.

l-iSturnell

common starling · *Sturnus vulgaris*

Għasfur mill-aktar komuni li jidher fi qtajjiet kbar ħafna (ġieli jlaħħqu l-eluf) f'Ottubru. Ħafna jibqgħu magħna tul ix-xitwa. Faċli biex tarah itir qalb il-bini jew jistrieħ fuq xi erjal tat-televixin. Jippreferi siġar kbar fl-abitat biex iqatta' l-lejl, fejn jinġabar fi gzuz. Meta jkun itir jidher sewdieni u mbaċċaċ, b'denb qasir u ġwienaħ bil-ponta. Meta jigglajdja l-ġwienaħ miftuħin jidhru forma ta' trijanglu. Jekk tosservah mill-qrib tinnota ħafna tikek bojod fuq l-iswed tar-rix. L-isturnell huwa għasfur storbjuż u żgur tinduna bih jekk ikun hemm xi qatgħa fil-qrib.

(*Għasafar Madwarna* p 46)

il-Malvizz

song thrush · *Turdus philomelos*

Sa ftit snin ilu kien komuni sew, imma llum naqas ħafna. Il-malvizz ipassi l-iktar f'Ottubru, meta ġieli jgħaddi f'numri kbar. Meta jtir jidher irqaq mill-isturnell u denbu jidher itwal ukoll. Għandu titjira ħafifa u diretta. Spiss tinduna bih mill-għajta rqiqa: tsiip...tsiip. Dawk li jgħaddu x-xitwa f'pajjiżna jfittxu l-aktar widien folti u postijiet bis-siġar. Jekk tarah mill-qrib żgur li jolqtuk il-ħafna daqqiet kannella li għandu fuq sidru. Għandek mnejn tinzertah jaqbeż fuq il-ħaxix ifittex il-bebbux jew xi ħanex li jaqla' mill-ħamrija.

(*Għasafar Madwarna* p 37)

Jekk għandek l-internet, idħol fil-websajt tal-BirdLife **www.birdlifemalta.org,** klikkja KLABB ĦUTTAF, imbagħad klikkja X'SE NARAW? u ssib iktar ritratti ta' dawn iż-żewġ għasafar u anke tisma' l-ħoss li tagħmel il-kuda. Grazzi lill-webmaster Denis Cachia għal dan is-servizz.

L-istampi t'hawn fuq meħudin mill-ktieb ***Għasafar Madwarna***. Il-BirdLife ħarġet dal-ktieb apposta għal min irid jibda l-berdwoċing minn età żgħira. Jekk għad m'għandekx... x'qed tistenna? Ċemplilna fuq 21347646 u ordna wieħed. Fih tagħrif sempliċi fuq 100 għasfur, u bil-kulur minn qoxra sa qoxra. U **Lm2.05** biss!

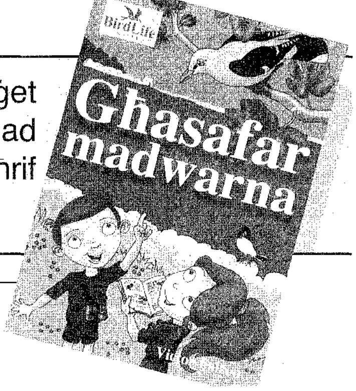

Denis Cachia

Ħarġa għall-Ħamra

Issa ilna nisimgħu bix-Xagħra l-Ħamra, peress li xi ħadd fettillu jrid jibdilha f'korsa tal-golf. Aħna tal-BirdLife ma naqblux ma' din l-idea, għax inħossu li dak il-post għandu jitħalla naturali, biex hemmhekk jibqa' jikber l-**għansar** u jfewwaħ is-**sagħtar**. U fejn l-għasafar tal-beraħ bħall-**merill** u bħall-**kuda** jitħallew jgħixu fil-paċi. Aħna tal-Klabb ħa mmorru ħarġa s'hemmhekk, biex naraw ftit b'għajnejna l-post u ngawduh ftit kif inhu.

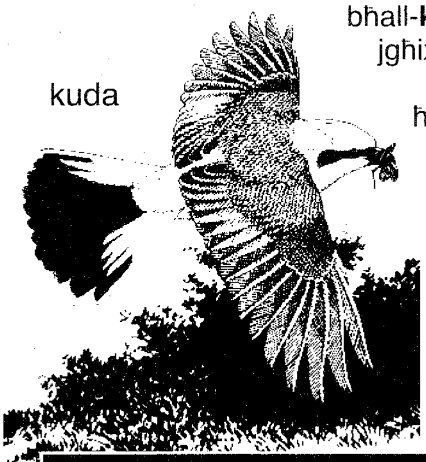

kuda

Tiġu magħna?

Data **Il-Ħadd 13 Novembru 2005**
Niltaqgħu quddiem il-knisja tal-**Manikata**
Ħin **9am** (u nkunu lura xi nofsinhar)
Età: **kulħadd** (ġenituri merħba)

X'rajt fil-ġnien

Għażiż Editur,

Nirringrazzjak tal-magażin li tipprovdilna, li fih turina l-wirt naturali tagħna.

Fil-ħarġa Nru 44 kien hemm parti fuq wiżgħa tal-kampanja b'żewġt idnieb. Ftit ilu filgħodu ħriġt fil-ġardina u sibt gremxula b'żewġt idnieb qed tixxemmex! Bqajt skantat għax darba biss kont għadni rajt waħda, u kien fil-kampanja. Qatt ma bsart li se nsib waħda fil-ġnien.

Gremxul u xaħmet l-art għandna fil-ġnien bi kwantità għax dejjem irrispettajthom bħala kreaturi indiġeni Maltin li huma parti essenzjali mill-ġnien għax jieklu parassiti tal-pjanti u insetti.

Il-probabbiltà li din il-gremxula inzertat fil-ġnien tagħna hija li madwar id-dar tagħna qed jibnu. Qerdu l-ġonna biex jibnu l-flettijiet (progress) u dawn il-povri kreaturi spiċċaw bla dar. Ħasra li ssir tant qerda ta' dawn l-annimali interessanti.

Nimrod Mifsud
Gżira

Għażiż Nimrod,

Grazzi ta' l-ittra tiegħek. B'xortik tajba li erġajt rajt gremxula b'żewġt idnieb, għax mhux dehra komuni.

Għandek raġun fuq il-qerda tal-ġonna. Hawn nies li għalihom ġnien ifisser ħmieġ u trabijiet, u għalhekk jordmu l-ħamrija u jagħmluh bitħa: ċappa madum lixx u bla ħajja.

L-Editur

Tisliba

Desirée Falzon

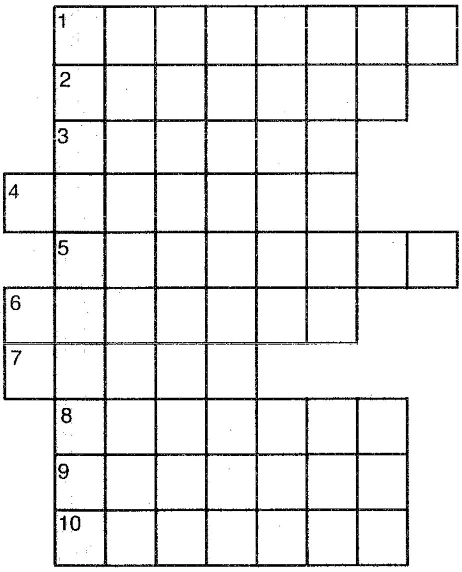

It-tweġibiet tat-tisliba ssibuhom kollha f'dil-ħarġa tal-*Ħuttafa*. Ibagħtu t-tweġibiet fuq karta jew skenjaw it-tisliba u ibagħtuhielna imejl - tqattgħux il-magażin. Min jirbaħ jirċievi l-ktieb *Għasafar Madwarna*. Ċans għandkom sa **20 Novembru 2005**.

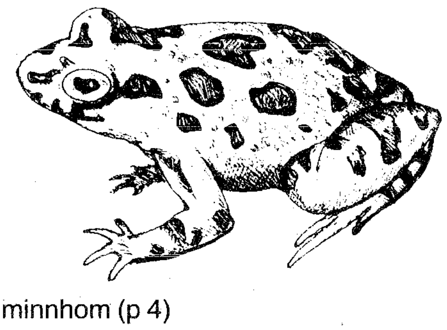

1 X'inhi Kinabalu (p 11)
2 Dan pinġewh Debbie u Bernice (p 7)
3 Pispisella tad-dabra, bl-Ingliż (p 2)
4 Dan jagħmel Tsiip! Tsiip! (p 5)
5 Din raha Nimrod fil-ġnien (p 6)
6 Għamlet ħerba fi New Orleans (p 9)
7 Fejn sejrin l-iljunfanti? (p 4)
8 Raw tlieta minnhom il-Buskett (p 3)
9 Fid-dinja hawn mil-inqas 5743 speċi minnhom (p 4)
10 Ħa jkunu Kemmuna fil-ħarifa (p 8)

Fil-kaxxa l-griża għandu jifforma isem ta' post favoluż għan-natura.

Ir-rebbieħa ta' Kompetizzjoni 69 hija **Samantha Camilleri** miż-Żurrieq. Prosit Samantha, il-ktieb dalwaqt ikun għandek.

Ibagħtulna t-tpinġijiet naturali **tagħkom!** imma mhux ta' annimali domestiċi. Tinsewx isimkom u età, u isem l-annimal jew pjanta.

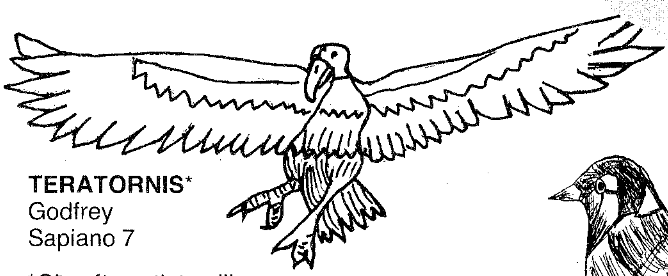

TERATORNIS*
Godfrey
Sapiano 7

*Għasfur estint, mill-
Epoka Plejstoċenika (40-10,000 sena ilu)

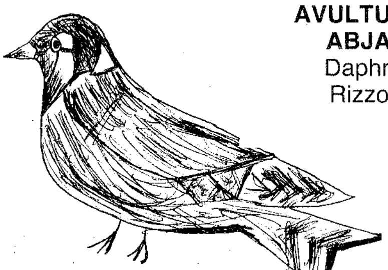

GARDELL
Clive Fenech 10

AVULTUN ABJAD
Daphne
Rizzo 9

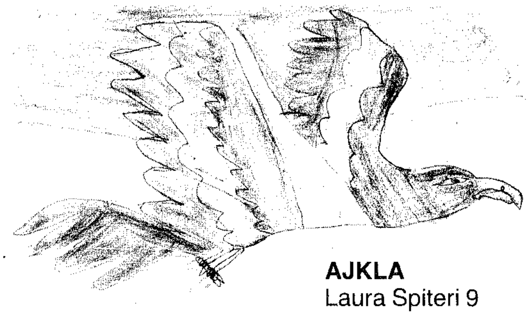

AJKLA
Laura Spiteri 9

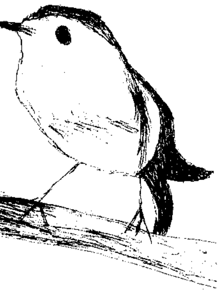

PITIRROSS
Maurice
Cachia 10

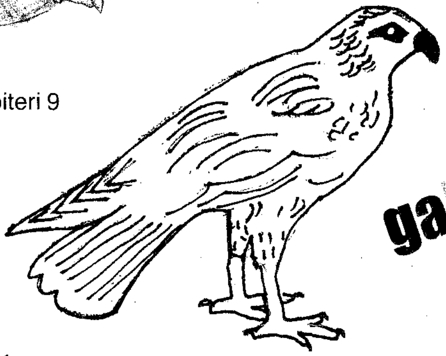

BAGĦDAN AĦMAR
William Bondin 13

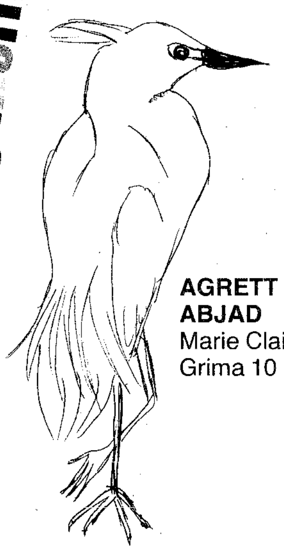

AGRETT ABJAD
Marie Claire
Grima 10

PANKRAZJU
Arnold Sciberras 16

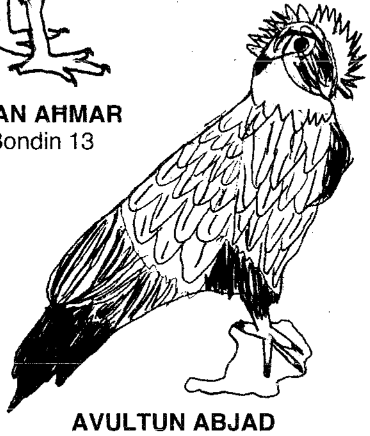

AVULTUN ABJAD
Bernice Schemnri 10

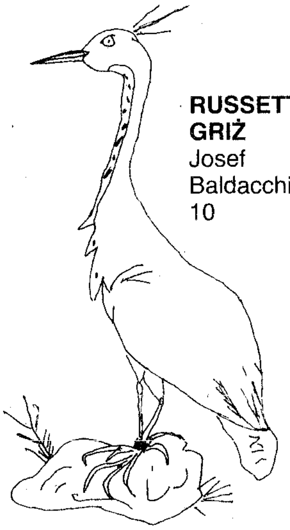

RUSSETT GRIŻ
Josef
Baldacchino
10

GĦASFUR TA' SAN MARTIN
Martin Austad 8

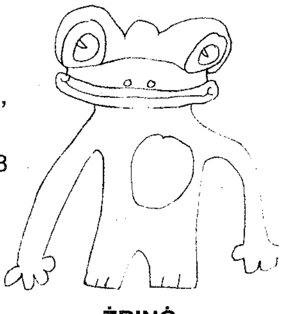

ŻRINĠ
Ryan Mangion 9

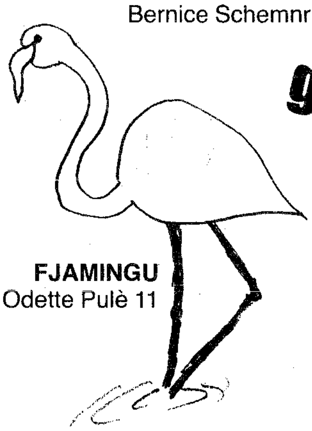

FJAMINGU
Odette Pulè 11

BUŻAQQ
Nimrod
Mifsud 15

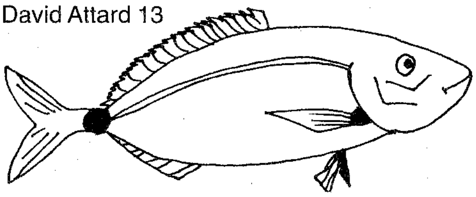

KAĦLIJA
David Attard 13

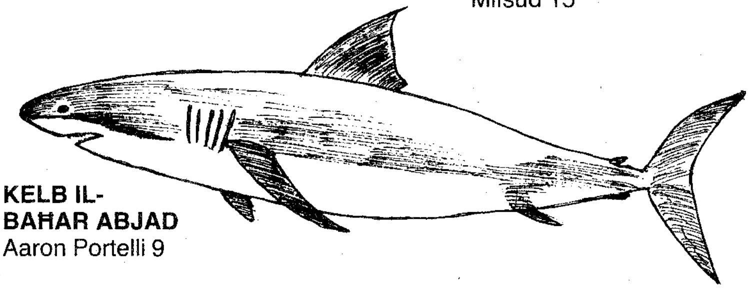

KELB IL-BAĦAR ABJAD
Aaron Portelli 9

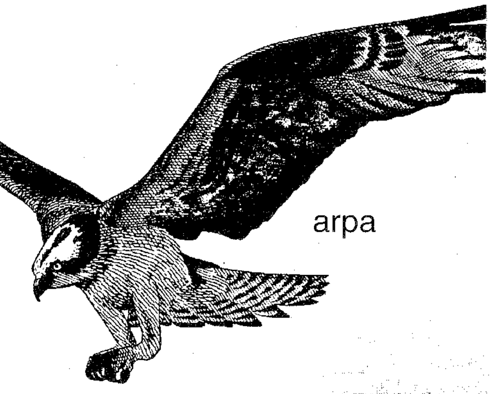

arpa

FAL

Żgħażagħ BirdLife Malta

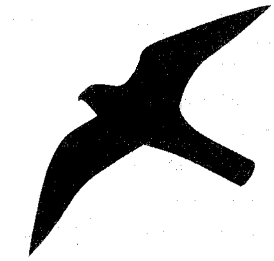

Ħbieb Falkuni!

Kont il-Buskett fil-għabex ta' filgħaxija. Kellna qatgħa ta' xi 300 ħuttafa iddur fuqna, u 2 kuċċardiet iduru jfittxu fejn se jqattgħu l-lejl jistrieħu. Min-naħa ta' Ħad-Dingli lmaħt tajra tal-priża riesqa. Kienet qed taqdef bil-ħeffa u fi ftit ħin kienet daħlet fuq il-Buskett. Kellha ġwienaħ tawwalin u mgħawġin bħal ta' gawwija. Ma setgħet kienet xejn ħlief arpa! Ġiet eżatt għal fuqna u baqgħet nieżla lejn il Girgenti. Xi ġmiel ta' kreatura!

Tgħid għad xi darba narawh hekk it-tajr tal-priża fuq Malta u Għawdex kollha? Narawh, mela le. Jekk inżommu sod u nkomplu niġġieldu kontra l-qerda, u nedukaw favur il-ħajja, dawn ix-xeni għad narawhom regolari.

Imma l-BirdLife ma tagħmilx mirakli. Bix-xejn ma nagħmlu xejn! Għandna bżonn l-għajnuna u s-sapport tagħkom. Għandna bżonnkom li tibqgħu membri. Mhux sena jew sentejn, imma għal ħajjitkom. Saħħiet.

justin

Justin Vassallo
Ko-ordinatur Falko

Ian Balzan

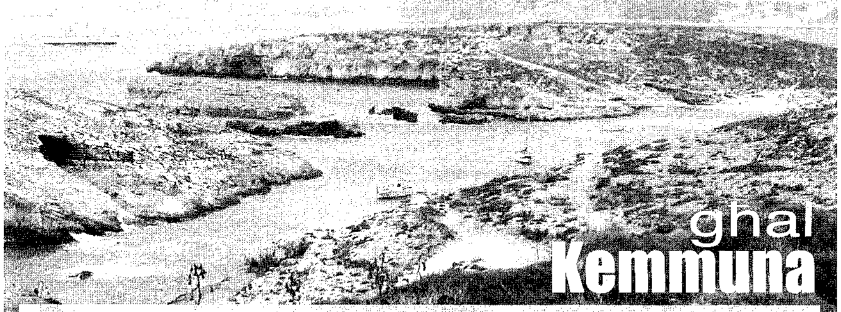

Dis-sena l-BirdLife se tirringja fuq Kemmuna anke fil-ħarifa. Il-proġett tal-ħarifa jkun iqsar minn tar-rebbiegħa (li jdum xahar). Ir-ringers wara kollox huma voluntiera, u ma jistgħux joqogħdu Kemmuna kemm jixtiequ. Aħna se nitilgħu nżuruhom fir-ringing station f'Wied l-Aħmar. Naturalment, kif inkunu hemm nimxu mixja madwar Kemmuna, li dik il-ħabta għandha tkun bdiet tiħdar u tisbieħ.

Data **is-Sibt 22 Ottubru 2005**
Niltaqgħu **8.25am Bieb il-Belt** (fejn tal-ħalib) jew
9.45am iċ-Ċirkewwa
Niġu lura xi ħin **wara nofsinhar**
Età **Falko 13+**
Ġibu basket tad-daħar, żarbun komdu, ikel, xorb u flus għal-lanċa.

John Borg

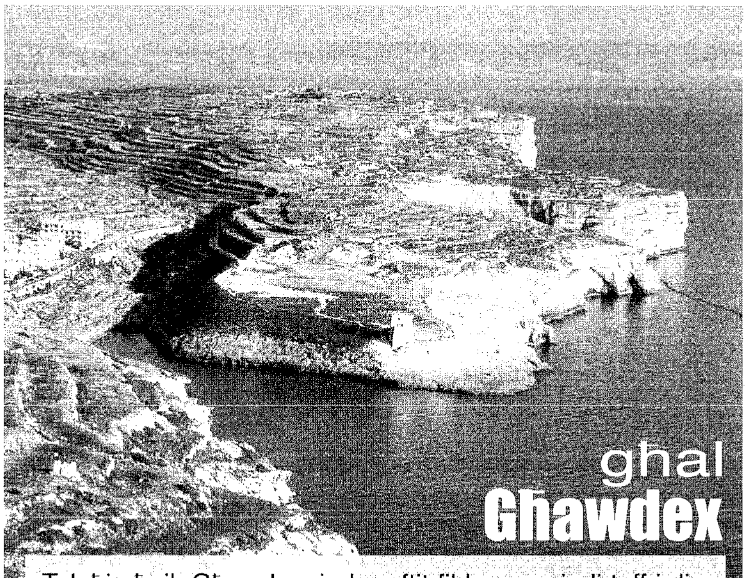

Telgħin ħajk Għawdex, induru ftit fil-kampanja li toffri din il-gżira li għadhom ma kissrux bil-bini kullimkien. S'intendi aħna u nduru, għajnejna 'l fuq għat-tajr.

Data **is-Sibt 12 Novembru 2005**
Niltaqgħu **7:25am Bieb il-Belt** (fejn tal-ħalib) jew
8.45am iċ-Ċirkewwa
Niġu lura xi ħin **filgħaxija**
Età **Falko 13+**
Ġibu basket tad-daħar, żarbun komdu, ikel, xorb u flus għall-vapur.

Donnu xi ħadd hemm fuq semagħna fuq dik il-biċċa tal-basktijiet tal-plastik! Mela xiex! Għadhom kemm bidlu l-liġi u issa l-basktijiet tal-plastik kollha (ta' kwalunkwe daqs) ħa jħallsu taxxa. Hekk aħjar!

Jien ma naqbilx mal-basktijiet tal-plastik għax dawk ma nistax ingerrem fihom!

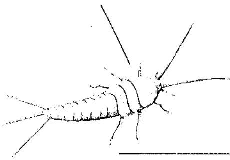

Tgħid Tort Tagħna?

Elisabeth Conrad

Ilkoll smajtu b'Katrina, l-uragan li ftit ilu għamel ħerba fl-Amerka. Meta jiġru affarijiet bħal dawn, spiss jitqajjem is-suġġett tat-tibdil fit-temp. Tgħid dawn affarijiet naturali? Jew riżultat ta' xi ħaġa li għamel il-bniedem? Tort tagħna li dawn id-diżastri qed iseħħu iktar spiss? Tgħid tort tal-global warming?

It-temperatura tad-dinja qed tiżdied ftit ftit. Qisna qed nagħmlu ħafna għaġeb għal ftit gradi Celsius. Però dawk il-ftit gradi kapaċi jġibu tibdil kbir fid-dinja li nafu llum.

apokalissi

Jekk nibdew insemmu l-effetti ta' ftit żieda fit-temperatura, inkunu qisna qed naqraw mill-Apokalissi!

Bis-sħana jinħall is-silġ fil-poli (fil-fatt diġà beda) u jogħla l-livell tal-baħar, u ħafna gżejjer u postijiet max-xatt jegħrqu. Ħafna gżejjer u ħafna bliet max-xatt (inkluż xi postijiet f'Malta) mhumiex għola minn xi metru jew tnejn, u tistgħu timmaġinaw id-diżastru totali. Naħseb rajtu x'ġara fi New Orleans.

Żieda żgħira fit-temperatura tista' twaqqaf ix-xita milli tagħmel f'xi nħawi tad-dinja. X'jiġri? Jixxuttaw ix-xmajjar, imutu l-foresti jew jinħakmu minn nirien kbar, jinxef il-ħaxix u jmutu l-annimali li jiddependu minnu, l-art issir deżert, ifallu l-uċuħ tar-raba', jiżdied il-faqar, il-ġuħ, il-mard u l-imwiet.

F'inħawi oħra jiġri l-maqlub: jiżdiedu l-maltempati, uragani, tifuni, tsunami, xita qliel, ifuru x-xmajjar, jinfaqgħu l-għadajjar u jegħrqu l-ibliet. Diżastri differenti imma bl-istess riżultat: traġedja sħiħa, qerda ta' ħajja u ta' l-ambjent, mard, faqar eċċ. Nistgħu nibqgħu sejrin bil-lista...

Il-problema hi li s-sistema tat-temp hija kkumplikata immens u diffiċli ħafna li nbassru eżatt x'effetti se jkun hemm jekk tisħon l-arja. It-temp jiddependi fuq ħafna fatturi, u bidla f'ħaġa żgħira kapaċi tbiddel kollox! Per eżempju, jekk tisħon l-arja = jisħon il-baħar = jinbidlu l-kurrenti fil-baħar = jinbidlu l-ekosistemi u l-ħajja tal-baħar. Biex ma nsemmix l-effetti fuq is-sajd!

kontroversja

Il-kontroversja fuq is-suġġett tinqala' minħabba li ħafna xjenzati jissuspettaw li l-global warming huwa tort tal-gassijiet u dħaħen li l-bniedem jarmi fl-atmosfera. Gassijiet bħal *carbon dioxide* u *methane* qed joħloq l-effett serra, il-famuż *greenhouse effect.* Dawn il-gassijiet jiġu minn attività tal-bniedem, bħall-ħruq tal-faħam u ż-żejt biex nipproduċu l-elettriku. Biex innaqqsu dawn il-gassijiet mill-atmosfera rridu nbiddlu sew il-mod kif ngħixu. Imma ċerti pajjiżi mhumiex lesti jiċċaqalqu. Għalhekk jittrattjenu u jgħidu li m'hemmx provi ċari li t-tort huwa tal-bniedem.

prekawzjoni

Veru li għad m'hemmx provi konkreti, imma hemm ħafna u ħafna indikazzjonijiet li dan huwa l-każ. Għalhekk tajjeb li jitħaddem il-*precautionary principle.* X'ikun dan? Dan huwa kunċett li jgħid li f'każijiet fejn m'hemmx provi xjentifiċi fuq xi ħaġa, xorta jkun jaqbel li tieħdu l-istess prekawzjonijiet daqs li kieku hemm il-provi. Jekk noqogħdu nistennew u ma nagħmlu xejn qabel ma jkun hemm il-provi, imbagħad jaf ikun tard wisq.

Ma taħsbux li dan huwa l-każ meta nitkellmu fuq global warming?

Fuq quddiem nett tal-pajjiżi li ma jridu jagħmlu xejn hemm l-iStati Uniti, li nzerta huwa wkoll l-iktar pajjiż li qed jahli riżorsi u li qed iħammeġ l-arja tad-dinja. Ed.

Sibtha fix-Xibka!

Websajts fuq in-natura

Trid tkun taf aktar dwar dawk l-annimali li jinsabu f'periklu li jinqerdu għal kollox? Jekk iva, żur din il-websajt. Klikkja l-istampa ta' l-annimal li trid titgħallem dwaru u ssib ħafna informazzjoni interessanti.

Rokna oħra ferm informattiva u divertenti f'din is-sajt hija l-*virtual house*. Hawnhekk nagħtu ħarsa madwarna fil-ħajja ta' kuljum u naraw kif il-mod li bih ngħixu jaffettwa l-pjaneta tagħna. Ibda billi tagħżel suġġett ambjentali u taqra l-mistoqsija dwaru. Imbagħad klikkja fuq il-kamra li trid u fiha pprova sib l-oġġett li jgħinek tirrispondi tajjeb għad-domanda. Jekk ma jirnexxilekx, ibqa' dur minn kamra għall-oħra sakemm issib ir-risposta t-tajba.

Janet Gerardi

Għal kull membru li ddaħħal fil-Klabb inti tieħu

- **3 pitazzi**
- **stiker bil-kulur**
- **15-il punt fil-Ħuttafattiva**

Ħajjar lil sħabek u lil ħutek jidħlu fi Klabb Ħuttafa...
Tiħom kopja ta' dil-formola biex jimlewha...
Imla isfel nett id-dettalji tiegħek stess...
Ibgħat kollox lil BirdLife Malta, flimkien mat-**Lm3** tal-membru l-ġdid.

Dettalji tal-membru l-ġdid

isem u kunjom ______

indirizz ______

______ postcode ______

data tat-twelid ______ telefon ______ imejl ______

liema skola jattendi ______

Dettalji tiegħek stess

isem u kunjom ______

indirizz ______

______ postcode ______

membership number ______ telefon ______ imejl ______

liema skola tattendi ______

Tqattax il-magażin - agħmel kopja!

Ibgħat kollox lil **BirdLife Malta 57/28 Triq Rigord, Ta' Xbiex MSD 12**
Tibgħatx flus bil-posta, imma ċekk (pagabbli lil BirdLife Malta) jew inkella 43 bolla tas-7ċ (jekk self-adhesive tant aħjar!).

BORNEO

kitba u ritratti ta'
Alison Buttiġieġ

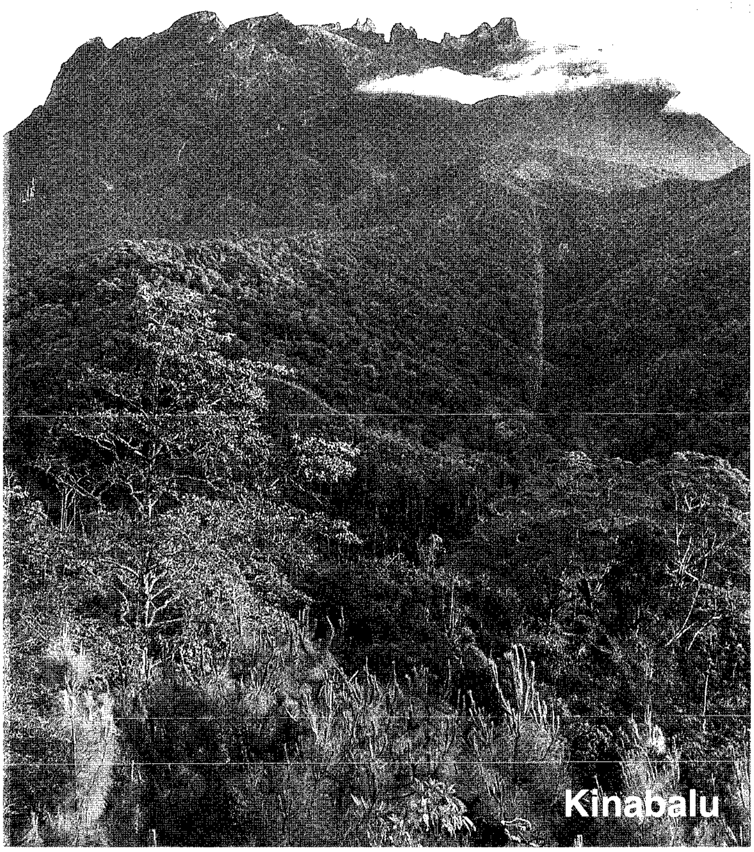

Kinabalu

Borneo, fix-xlokk ta' l-Asja, hija it-tielet l-akbar gżira fid-dinja. Hija waħda mill-ġonna ta' l-Eden ta' biodiversità, fejn in-natura donnha ħadet pjaċir tesperimenta!

Il-Muntanja Kinabalu (4095m) tiddomina t-tramuntana tal-Borneo. Il-foresta madwarha għandha valur ekoloġiku kbir, fejn jispikkaw il-pjanti, speċjalment il-pitcher plants. Dawn huma pjanti karnivori b'għamla ta' buqari mimlijin bl-ilma. L-insetti li jittantaw jidħlu fil-buqar jiżolqu għal ġo l-ilma, jegħrqu u l-pjanta tikolhom!

Fil-Borneo nsibu wkoll l-ikbar fjura fid-dinja: ir-raffleżja. Din jaf ikollha dijametru ta' metru! Jeżistu wkoll flying squirrels ġganti, li qishom flokkijiet kbar bid-denb itiru minn siġra għal oħra. Hemm ukoll gremxul u anke sriep itiru!

Annimali interessanti, imma fil-periklu li jinqerdu, huma il-famużi orangutan u l-proboscis monkey - din ta' l-aħħar għandha mnieħirha qisu plattina! Fadal ukoll ftit iljunfanti ażjatiċi. Fil-Borneo tista' tammira wieħed mill-aktar spettakli strambi fin-natura: miljuni ta' friefet il-lejl li hekk kif jibda jidlam joħorġu mill-għerien qishom daħna sewda twila.

Sfortunatament, dan kollu jista' jispiċċa fi ftit snin. Ir-rata li biha qed jinqerdu l-foresti fil-Borneo hija allarmanti: jingħad li sa ħames snin oħra ha jkunu spiċċaw kollha! Il-foresti qed jinħarqu u jitqaċċtu biex flokhom iħawlu sigar tal-palm u tal-lastku, kif ukoll għall-esportazzjoni ta' l-injam. Il-ħasra hi li l-awtoritajiet ftit li xejn jagħtu każ, għax l-importanti għalihom hu li l-flus dejjem deħlin.

gremxula

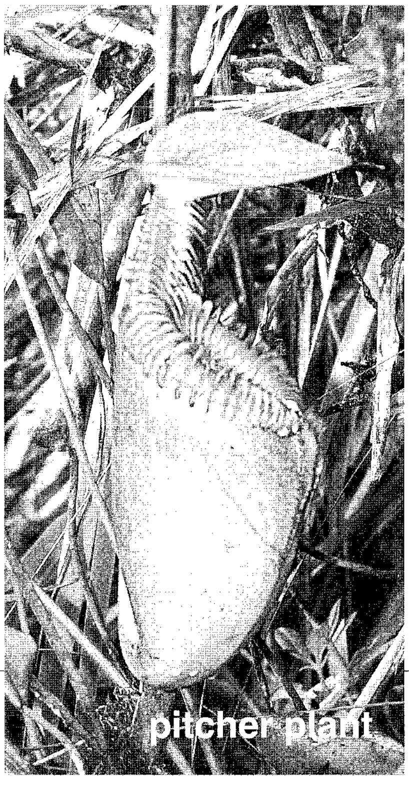

pitcher plant

iljunfant

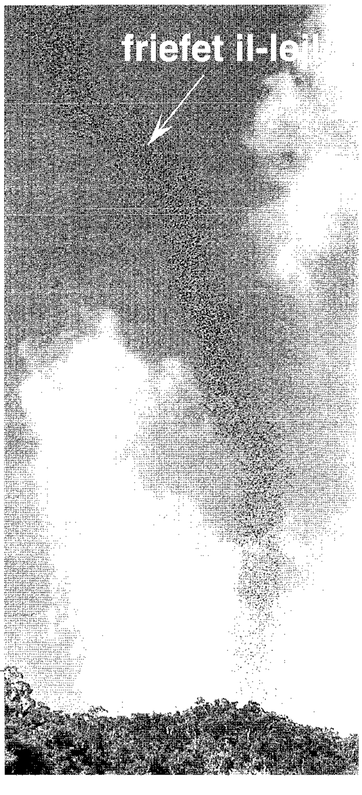

friefet il-lejl

BirdLife
MALTA
Malta Gżira
ftit ftit qed issir Malta
. . . Griża!